

**ELS SISTEMES EDUCATIUS A ANDORRA:
GARANTIA O DÈFICIT D'INTEGRACIÓ?
REALITAT I PERSPECTIVES.**

Míriam Almarcha París
Institut Català de Recerca en Ciències Socials (EA-3681)
Casa dels Països Catalans. Universitat de Perpinyà

Resum

L'evolució dels paràmetres de cohesió de la societat i de la consciència de la seva identitat al Principat d'Andorra és particularment perceptible a l'escola. L'originalitat del model educatiu a Andorra presenta una sèrie d'avantatges i de limitacions, legítimament vinculats tant a la història com a les institucions actuals del país. Si bé a la dècada dels setanta el Pla d'andorranització permeté arribar a tota la població escolar, trenta anys més tard la qüestió de la llengua oficial en els sistemes educatius és discutible. S'hi han afegit més interrogants, com ara la identitat dels nous andorrans, el futur del català o la necessitat del plurilingüisme.

L'especificitat del sistema francès a Andorra marca un dèficit del català. En la perspectiva de voler reforçar la seva presència com a llengua vehicular en el sistema francès públic, és interessant prendre en compte l'exemple de les fileres bilingües a la Catalunya del Nord, model actual vigent a l'Acadèmia de Montpeller, de la qual també depèn l'ensenyament francès a Andorra. L'adopció d'aquesta pedagogia respondria als mateixos menesters en ambdós territoris. A més, aquest dispositiu resultaria particularment adaptat a les necessitats del Principat: millorar l'eficiència del sistema educatiu i trobar solucions econòmiques en la situació financera actual.

Paraules clau: Andorra, Català, Llengua i Ensenyament, Bilingüisme, Identitat

Resumen

La evolución de los parámetros de cohesión de la sociedad y de la conciencia de su identidad en el Principado de Andorra es particularmente perceptible en la escuela. La originalidad del modelo educativo en Andorra presenta una serie de ventajas y limitaciones que están legítimamente vinculadas tanto a la historia como a las instituciones actuales del país. Si bien la década de los setenta el Plan de Andorranización permitió llegar a toda la población escolar, treinta años después la cuestión de la lengua oficial en los sistemas educativos es discutible. Se han añadido más interrogantes, como la identidad de los nuevos andorranos, el futuro del catalán o la necesidad del plurilingüismo.

La especificidad del sistema francés en Andorra marca un déficit del catalán. En la perspectiva de reforzar su presencia como lengua vehicular en el sistema público francés, hay que tomar en cuenta las líneas bilingües de la Catalunya del Nord, un

modelo actual vigente en la Academia de Montpellier, de la cual también depende la enseñanza francesa en Andorra. La adopción de esta pedagogía respondería a las mismas necesidades en ambos territorios. Además, este dispositivo se adaptaría perfectamente a las necesidades del Principado: mejorar la eficacia del sistema educativo sin aumentar los costes económicos.

Palabras clave: Andorra, Catalan, Lengua y Enseñanza, Bilinguismo, Identidad.

Abstract

Education systems in Andorra: integration guarantee or impediment? Reality and perspectives.

The evolution of the parameters of social cohesion and self-identification in the Principality of Andorra is particularly evident in school. The originality of the educational model in Andorra has advantages and limitations that are legitimately related to both the history and current institutions of the country. In the seventies the Pla d'Andorranització reached the entire school population; thirty years later the issue of the official language in education systems is still being discussed. Today there are more issues, such as the identity of the new Andorrans, the future of Catalan or the need for multilingualism.

The specific nature of the French system in Andorra has led to a deficit of Catalan. In order to strengthen its presence as the language in the French public system, consideration must be given to the bilingual lines of Northern Catalan, a current model in the Academy of Montpellier, the same administration that French education in Andorra depends on. Adopting this pedagogical approach serves the same needs in both territories. Furthermore, this would perfectly suit the Principality's need to improve the effectiveness of the education system without any additional cost.

Key words: Andorra, Catalan, Language and Learning, Bilingualism, Identity.

Els sistemes educatius a Andorra: garantia o dèficit d'integració? Realitat i perspectives

Andorra és ara el resultat d'una situació institucional moderna com a Estat homologat que ha seguit les pautes de les grans nacions democràtiques contemporànies. Després d'haver-se constituït d'unes institucions originals, tant per la forma com per l'equilibri de la permanència que han tingut al llarg de 800 anys, l'Andorra basada en un dret medieval fins a la fi del segle xx ha sabut mantenir-se i actualitzar-se. Al mateix temps, la seva homologació institucional ha coincidit amb un desenvolupament econòmic extraordinari als anys seixanta que va estar relacionat amb una dinàmica demogràfica tan o més ràpida que l'econòmica. Els fluxos de població amb el fenomen de la immigració plantegen una situació delicada, però també un ric engranatge.

Una de les conclusions a les quals arriba l'escriptor Antoni Morell és que «com que viatgem molt, a voltes com baguls, ens empellem de tot un xic, aigualint-nos» ja que «ens adaptem fàcilment a altres cultures i a altres llengües, diluint-nos de manera inconscient». En el marc d'aquests canvis que trasbalsen Andorra resta la qüestió compromesa de la identitat i de la llengua.

1. EL model educatiu d'andorra

Com a Estat sobirà, Andorra consta d'una xarxa educativa plural i original. Actualment, 10.840 alumnes¹ estan distribuïts entre les escoles públiques (andorranes, espanyoles i franceses), congregacionals i privada. Totes van fins al batxillerat i cada família tria lliurement, des de la maternal, en quin sistema educatiu inscriu la seva mainada.²

Les estadístiques del Principat no dissocien els detalls dels sistemes i els presenten com a fragmentats en tres grups: l'andorrà, l'espanyol i el francès; el congregacional i el privat són inclosos en el segon.

El sistema educatiu andorrà consta de tres elements: la Formació andorrana, l'Escola Andorrana i la Universitat d'Andorra. La Formació andorrana fou pensada com a complement dels ensenyaments francès i espanyol, que oblidaren el context geogràfic on es trobaven (llengua, història, geografia, institucions d'Andorra). La *Nota informe sobre l'andorranització* s'aprovà el 30 de juny de 1972 al Consell General. Andorra va destinar el seu programa a garantir l'aprenentatge del català i de la història del país en tots els centres d'ensenyament. Seguint la Llei d'ordenament del sistema educatiu del 9 de juny de 1994 i amb els convenis sobre educació signats entre el Govern d'Andorra i els d'Espanya i França, la Formació andorrana és impartida per professors del Ministeri d'Educació del Principat en tots els nivells educatius

1. Segons fonts del curs escolar 2011-2012 del Ministeri d'Educació del Govern d'Andorra.

2. L'elecció es fa segons criteris plurals. La Llei qualificada d'educació del 3 de setembre de 1993 determina en el seu preàmbul «el dret de tota persona a l'educació, dret que la Constitució reconeix amb el caràcter de fonamental, i estableix l'escolarització obligatòria i gratuïta fins als 16 anys [...] i als drets dels pares d'alumnes a escollir el tipus d'educació que desitgen per a llurs fills».

de les escoles espanyoles i franceses com a matèria obligatòria dins l'horari lectiu.³ L'any 1982 neix l'Escola Andorrana, una iniciativa per desenvolupar, en paral·lel dels altres sistemes, una línia d'ensenyament pròpiament andorrana. Ve a ser l'únic sistema educatiu que controla el Govern d'Andorra. Si l'any 1972 es parlava d'«andorranització de l'ensenyament», avui s'ha de parlar de l'«andorranització: un ensenyament». El Govern d'Andorra tot just s'acabava d'instaurar el 15 de gener de 1982 amb Òscar Ribas Reig com a cap del Govern. La presa de consciència i la voluntat de considerar i prendre al seu càrrec el sistema educatiu del país es manifesta ja a la dècada dels cinquanta.

1.1. Les primeres escoles

Segons Salvador Llobet, «las antiguas escuelas estaban encargadas a los vicarios o beneficiados de las parroquias».⁴ En *Cent anys d'ensenyament a Andorra*, Roser Bastida avança que eren els consells comunals els que tenien cura del servei docent al país. Cada Comú posava a disposició un local que feia d'escola i també en contractava el personal. «Fins al segle xx, la cura de l'educació en tots els seus àmbits fou implícitament lliurada al clergat. Segons llurs gustos o llurs mitjans, els vicaris o les congregacions religioses existents a les parròquies andorranes s'ocupaven doncs dels infants per tal d'educar-los en la religió catòlica i, accessòriament, per donar-los els rudiments de lectura, d'escriptura, de càlcul, de cant i de costura, nocions que constituïen la base elemental de la instrucció.»⁵

A partir del 1882 Andorra veu néixer les escoles congregacionals, que, llevat del mestre i del vicari, representen un nou tipus d'ensenyament. És la institució docent més antiga del país. El Consell General, en una Acta del Consell Extraordinari, autoritza «establir en

3. Conveni entre el Govern del Principat d'Andorra i el Govern de la República Francesa en l'àmbit de l'ensenyament (14/4/2004) i Conveni entre el Govern del Principat d'Andorra i el Govern del Regne d'Espanya en matèria educativa (17/5/2007).

4. LLOBET REVERTER, Salvador. *El medio y la vida en Andorra*. Barcelona: CSIC, 1947, 347 pàg.

5. ADPP (Arxius de la Delegació Permanent de Perpinyà); resposta traduïda d'una carta de l'inspector d'Acadèmia al delegat permanent francès del 22/12/1949. Citat per BASTIDA, Roser. *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 13). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

aquella Parroquia (Canillo) una ensenyansa per noyes confiada a les Religioses de la Sagrada Familia, concedeix facultat per edificar una casa destinada a aquest objecte y carta de vecindad a las Hermanas mestres [perquè] desempenyan la ensenyansa aplaudint lo zel que manifestan los vehins de Canillo y en especial los que firmen la instancia presentada Nicola Duedra, Pere Casal per a fomentarlos bona educació moral y cristiana en la seva Parroquia»⁶ i concedeix les autoritzacions i dicta els decrets en matèria d'ensenyament.

1.2. Les primeres escoles publiques

Les primeres escoles publiques s'obriren en dues fases. Primer ho feren les escoles franceses a partir del 1900. Durant trenta anys foren les úniques a donar un ensenyament modern i laic, sobre el model de l'ensenyament públic francès que acabava d'implantar-se a l'Hexàgon. La primera escola s'obrí a la parròquia de Sant Julià de Lòria el 12 d'octubre amb la mestra Srta. Huguet. Segons Josep Maria Vidal i Guitart, al matí tenia els nens i a la tarda, les nenes.⁷ El mateix dia se n'obria una altra a Andorra la Vella, amb la Srta. Maestre.⁸

Aquestes escoles no gaudien de cap estatut oficial i responien al disseny formulat l'any 1882 pel ministre d'Afers Estrangers en una carta adreçada al ministre de la Instrucció Pública Francesa: «Au nombre des moyens qui pourront contribuer d'une manière efficace à nous rattacher les sympathies et les intérêts des populations de ces Vallées, il faut compter la création d'établissements d'Instruction Publique, qui répandront l'usage de la langue française et la connaissance de nos institutions...»⁹ L'any 1930 s'implanten les primeres escoles espanyoles.

6. Acta del Consell Extraordinari del 3 de juliol de 1882 (Consell General). Citat per BASTIDA, Roser. *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 14). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

7. VIDAL GUITARD, Josep Maria. *Instituciones políticas y sociales de Andorra*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas: Instituto Francisco de Vitoria, 1949, pàg. 315.

8. Ambdues van ser les primeres andorranes a entrar a l'Ecole Normale de Perpinyà després d'obtenir el certificat d'estudis primaris. També foren les primeres andorranes a beneficiar França de beques, l'any 1890, a fi d'introduir realment al país la llengua francesa, segons els desitjos de les autoritats franceses.

9. ANP F17 10976. Carta del ministre d'Afers Estrangers a Jules Ferry, ministre de la Instrucció Pública el 26 de juny de 1882.

1.3. L'andorranització

A l'inici dels anys 1960 el diari *Midi Libre*, en la seva «Chronique d'Andorre» proposa un article amb el titular següent: «Pourquoi n'y a-t-il pas d'écoles catalanes en Andorre?». Pregunta a la qual el país posarà remei una desena d'anys més tard amb l'arribada de l'andorranització i més endavant de l'Escola Andorrana. L'article reclama que «il n'est pas normal qu'il n'y ait pas d'écoles où l'on enseigne en catalan et où les enfants apprennent à lire et à écrire leur langue maternelle, ainsi que la géographie et l'histoire du pays. [...] Pour que les andorrans connaissent à fond le catalan, le français et l'espagnol, il est indispensable qu'ils commencent dès leur jeune âge par bien apprendre leur langue maternelle».¹⁰ Aquesta situació alarmant priva els joves de coneixements socioculturals i identitaris andorrans.

Abans de l'any 1972, el país ja manifestava un esperit d'andorranització en matèria de política educativa. Roser Bastida fa un breu inventari dels trets que preocupen les institucions andorranes, amb la qual cosa traça una part del camí lògic cap a la necessària consciència d'andorranització: «Acorda lo Consell que's faci una recopilació de les costums legals de les Valls, ordenantles en forma tal que pugui ensenyar-se en les escoles y servesqui pera instrucció dels andorrans. Se comissiona pera fer aqueix treball a D. Josep de Riba actual assessor del Consell al qui s'autorisa per a que demani los auxiliars que necessiti.»¹¹

El primer pas es fa amb les escoles franceses, ja que el Consell General acorda en una de les sessions de l'any 1950 que «essent la llengua catalana la oficial, sería de molta utilitat que fos ensenyada a tots els alumnes que frecuenten les escoles franceses, aixis com en els examens de final de curs hi hagues una pregunta sobre la llengua catalana».¹²

10. *Midi Libre* (4 de novembre de 1963).

11. Llibre d'Actes del M. I. Consell General (1864-1940), pàg. 224. BASTIDA, Roser. Cent anys d'ensenyament a Andorra. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 143). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

12. ADPP. Carta del síndic general al delegat permanent de Perpinyà del 4 d'octubre de 1950. BASTIDA, Roser. Cent anys d'ensenyament a Andorra. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 143). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

El 15 de maig de 1951 el veguer francès, després d'haver-ne fet l'estudi amb el delegat permanent de Perpinyà, fa saber al síndic que l'ensenyament de la llengua catalana s'inclouria en els programes escolars del sistema educatiu francès a Andorra. Segons Bastida, aquest ensenyament s'impartiria el dissabte a la tarda en substitució de les assignatures d'Instrucció cívica, Cant i Educació física. També es treballaria sistemàticament la gramàtica comparada, la geografia local i les formes específiques del país. Aquest programa s'inicia a partir del curs escolar 1951-1952. Un report d'Inspecció del 7 d'octubre de 1952 confirma l'ensenyament de dues hores setmanals de llengua catalana al si de l'ensenyament francès. El pas dels anys no va permetre augmentar el nombre d'hores, sinó que retrocedí.¹³ La resposta no va ser del tot positiva per introduir aquest ensenyament propi al país prop de les escoles espanyoles.¹⁴

Les actes del Consell General del 1961 suggereixen que «el Programa d'Estudis de les Escoles d'Andorra sigui revisat profundament, adaptant-lo al nostre país, és a dir, que tingui una base cultural i espiritual andorrana».

Ja el 26 de juny de 1970, el Consell General acorda: «Encomanar a la M. I. Junta de Qüestions Socials que organitzi, amb mitjans adequats, l'ensenyament del català, de la geografia, història i institucions andorranes en les escoles a partir del proper curs escolar.»¹⁵

L'any 1972 l'andorranització de l'ensenyament introdueix dos principis bàsics. En primer lloc, a través de l'estudi de la llengua, la història, la geografia i les institucions andorranes, s'aspira a aconseguir una referència comuna andorrana en els sistemes educatius francès i espanyol durant aquestes assignatures obligatòries. És a dir que «els ensenyaments espanyols i francesos (dignes de tota lloança i consideració en si mateixos i de tota reconeixença per part dels andorrans que

13. «L'any 1961 s'impartien uns coneixements de llengua i cultura andorrana amb dues sessions setmanals de mitja hora cada una.» BASTIDA, Roser. *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 145). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

14. «L'any 1967 a les escoles espanyoles no s'impartia cap hora de llengua i cultura andorrana.» BASTIDA, Roser. *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 145). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

15. Llibre d'Actes del M. I. Consell General. Consell Ordinari del mes del 26 de juny de 1970. BASTIDA, Roser. *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Andorra, 1987, 204 pàg. (pàg. 145). (Col·lecció Història d'un Poble; 3)

en són beneficiaris) han estat pensats i programats per a súbdits dels respectius països i no andorrans. Es tracta, doncs, d'afegir als respectius programes d'ensenyament quelcom de diferent i exclusiu pels infants d'Andorra; els elements necessaris per a transmetre, conservar i enfortir el caràcter i l'esperit andorrans a tots els infants, sigui quin sigui el pla d'estudis escollit».¹⁶ I en segon lloc, la Formació andorrana vol fomentar un mateix instrument d'integració: els infants escolaritzats rebran una ensenyança idèntica (qualitat i quantitat).

Al setembre del 1973 es promulga un edicte que sol·licita cinc places de professors de català i cinc places de professors d'història, geografia i institucions andorranes. Podem dir que la Formació andorrana s'incorpora a les escoles del país a partir de l'any 1974 quan Josep Caldas i Nogué, primer professor, contractat el 31 de gener de 1974, s'encarregà de la formació dels mestres de les escoles amb Josep Maria Baiget Massip. Si el primer era especialitzat en coneixement d'Andorra, el segon ho era en català, segons l'estudi de Roser Bastida. A partir d'aquest moment, comença el creixement de l'ensenyament de Formació andorrana a les escoles del Principat. La repartició horària per setmana de català (llengua) i en català (història i geografia d'Andorra) es presenta de la manera següent en la resta de sistemes:

Visió global de la Formació andorrana als sistemes educatius francès i espanyol

Repartició horària setmanal i obligatòria

SISTEMA EDUCATIU FRANCÈS

Maternelle: 3 hores de Viure a Andorra ¹⁷

Primaire: 3 hores de Llengua i Medi

Collège: 3 hores de Llengua catalana i 1 hora d'Història i geografia, Institucions d'Andorra

Lycée: 3 hores de Llengua catalana a 2nde i 1ère i a *Terminale* LV1, LV2 i LV3 (2 o 3 hores)¹⁸, a més d'1 hora d'Història i geografia, Institucions d'Andorra

16. Nota informe sobre l'andorranització (aprovada pel M. I. Consell General - juny de 1972).

17 . A partir de la Moyenne Section.

18 . El Lycée Comte de Foix és l'únic liceu francès que proporciona un ensenyament de català com a llengua LV1 gràcies al conveni francoandorrà; així els alumnes del liceu poden passar les proves de LV1 català al BAC, contràriament a tots els altres candidats dels liceus de la Catalunya del Nord, que tenen prohibida la llengua regional com a LV1. Amb la nova reforma que s'està aplicant a tots els liceus, el plantejament de l'estudi de les llengües ha canviat des de fa dos anys: de manera progressiva es pro-

SISTEMA EDUCATIU ESPANYOL

Maternal: 3 hores de Viure a Andorra¹⁹

Primària: 4 hores de Llengua i Medi

ESO: 3 hores de Llengua (a 1r d'ESO es fan 4 hores per setmana) i 1 hora d'Història i geografia, Institucions d'Andorra, més 1 hora d'Estructures comunes amb l'àrea de Ciencias Sociales²⁰

Bachillerat: 3 hores de Llengua catalana i 1 hora setmanal d'Història i geografia, Institucions d'Andorra

SISTEMA EDUCATIU ESPANYOL CONGREGACIONAL

Primària: 1 hora de Medi d'Andorra

ESO: 3 hores de Llengua catalana i 4 hores de Ciències socials, que inclou 1 hora d'Història i geografia, Institucions d'Andorra (excepte a 3r i 4t d'ESO del Col·legi Sant Ermengol, on es fa 1 hora d'Història, geografia i Institucions d'Andorra)

Batxillerat: 3 hores de Llengua catalana i 1 hora d'Història i geografia, Institucions d'Andorra

Amb la transformació d'Andorra, per què no es replantejarien uns canvis a l'interior del sistema educatiu? O almenys la seva evolució. La societat, i en particular l'escola, són les que han d'intervenir en la recuperació del català. Els models educatius francès i espanyol imposen «limitacions» al paper de la llengua oficial del país. Quines possibilitats hi ha perquè el català i l'andorranització siguin legítimament més presents? Diverses pistes són possibles en la perspectiva de conservar la pluralitat de sistemes existents. Els programes es podrien readaptar i fixar pel Ministeri d'Educació andorrà conjuntament amb els ministeris francès i espanyol per mor de modular i determinar les necessitats reals de la població escolar andorrana en matèria de llengua.

El panorama actual d'Andorra resta inèdit, l'Estat no controla el conjunt del seu sistema educatiu. Aquesta situació sempre ha estat legitimada per la voluntat i el menester de gaudir d'una obertura pluricultural i d'una població que ha de conèixer llengües. És inevitable pensar en Luxemburg, que controla i proposa un únic sistema educatiu adaptat als menesters de la societat amb la presència progressiva de les tres llengües. Durant la maternal, la preocupació primera és de desen-

posa l'estudi de les llengües per competències. Afecta el Lycée Comte de Foix amb el català, l'espanyol i l'anglès (3 h/setm).

19. A partir d'I4.

20. Per als alumnes de l'educació secundària obligatòria i el batxillerat que arriben amb un nivell baix de llengua pel fet de no haver-la estudiat, s'ha previst una aula d'iniciació a la llengua catalana, on arriben a seguir 4 o 5 hores setmanals.

volupar les capacitats lingüístiques dels infants, exclusivament a través del luxemburguès. L'aprenentatge de l'alemany s'introdueix a l'edat de sis anys a través de la lectura i l'escriptura. El francès s'integra un any més tard. La llengua vehicular de les primeres classes de l'ensenyament secundari és l'alemany. El francès el reemplaçarà a partir del quart any. És un enfocament molt proper al de l'escola andorrana i que considera a la vegada la realitat demogràfica i els fluxos de residents, així com la presència i relació obligada amb veïns molt més potents, França i Alemanya.

2. L'especificitat del sistema francès

L'escolarització dels alumnes en el sistema educatiu francès (de maternal a batxillerat) del Principat d'Andorra correspon a un model immersiu en llengua francesa. Tostemps se li ha atribuït prestigi i una imatge de rigor i d'èxit escolar. Avui dia l'escola francesa ha deixat de tenir la reputació de líder.

Cal saber que, al país veí, el sistema educatiu ha evolucionat i proposa, des de fa una vintena d'anys, un ensenyament bilingüe públic dintre de l'*Éducation Nationale*. Qui diu bilingüe, diu ús alternatiu de dues llengües i, en aquest cas, d'una paritat horària entre el francès i el català.²¹ Recordem que l'*Éducation Nationale* de l'Estat francès també disposa de fileres bilingües en alsacià/alemany, basc, bretó, cors, crioll i occità.²² Les estadístiques del curs escolar 2011-2012 comptabilitzen en total 70.631 alumnes.²³ La immersió lingüística és present en altres

21. «Le bilinguisme se définit par un enseignement à parité horaire entre la langue régionale et la langue française.» Circular 95-086, coneguda com *Circulaire Bayrou* del 7 d'abril de 1995 (BOEN núm. 16, 20 avril 1995).

22. «Une convention de partenariat sur l'enseignement du créole a été signée le 22 février 2011 par le Ministre de l'Éducation nationale et le président de la Région Martinique.» *Rapport au Parlement sur l'emploi de la langue française*. Délégation Générale de la langue française et aux langues de France: Ministère de la Culture et de la Communication, 2011.

23. Segons les xifres de la FLAREP (Fédération pour les Langues Régionales dans l'Enseignement Public), confederació que des del 1987 reuneix les principals associacions o federacions de pares d'alumnes i professors que treballen per al desenvolupament de les llengües regionals, dites minoritàries, en l'àmbit públic de l'educació.

escoles que tenen un estatut privat. El 1969 s'obrí la primera ikastola de la Federació Seaska al País Basc, la primera bressola de la Catalunya del Nord el 1976,²⁴ les escoles Diwan a Bretanya ho feren l'any 1977 i la primera calandreta, dos anys més tard a Occitània.

El català a l'*Éducation Nationale* és, doncs, una realitat com a resultat d'una presa de consciència i d'actuació que debuta fa vint anys amb la posada en plaça del bilingüisme. El col·legi de la Garrigola (Perpinyà) comença amb classes experimentals en català el 1992. Tres anys més tard s'obre una classe de primària al barri de Sant Assiscle, a la capital rossellonesa.²⁵ Aquest ensenyament continua al col·legi i al liceu. A partir del 2001, és la Circular Lang relativa a les *Modalités de mise en oeuvre de l'enseignement bilingue à parité horaire* que reglamentava aquest ensenyament, succeint a la Circular Bayrou del 1995.²⁶ 17 anys de bilingüisme francès-català a l'ensenyament francès!

Hi ha 318 centres de primària a la Catalunya del Nord, 46 dels quals són bilingües, el 15% dels quals proposa la branca bilingüe.²⁷ Pel que fa a la secundària, 13 de 62 instituts funcionen amb línies bilingües. No és només una anècdota, ni un dispositiu marginal. Als Pirineus Orientals representa el 7% de l'alumnat de maternal i primària, 3.671 alumnes amb el secundari durant el curs escolar 2011-2012.²⁸ El nombre d'establiments escolars és de 55. Alguns d'aquests centres són a la Cerdanya, a tocar d'Andorra.²⁹ El curs escolar 2012-2013 obrirà una nova línia bilingüe a la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame).

24. Amb set centres de primària (Sant Galdric i el Vernet a Perpinyà, Sant Esteve del Monestir, Nils, Prada, el Soler, Càdegues) i un de secundària (el centre Pompeu Fabra ubicat al Soler).

25. Circular Bayrou del 7 d'abril de 1995 (BOEN núm. 16, 20 abril 1995) que permet la posada en plaça experimental de l'ensenyament bilingüe. «Il commence dès le cycle 1 et se poursuit à l'école élémentaire. La langue régionale y est à la fois langue enseignée et langue d'enseignement.»

26. *Modalités de mise en œuvre de l'enseignement bilingue à parité horaire*. Circular núm. 2001, 167, del 5 de maig de 2001.

27. Ens referim a escoles, col·legis, instituts, escoles associatives –Arrels, Bressola– que imparteixen ensenyament bilingüe o immersiu.

28. Xifra equivalent a un terç dels estudiants d'Andorra aproximadament o bé a un dels sistemes educatius del Principat pirinenc.

29. Escola maternal de Font-romeu, i escola primària d'Angostrina i de Font-romeu.

Establiments amb ensenyament bilingüe o immersiu - 2009³⁰

1. Maternal La Granotera	Argelers
2. Maternal La Fontaine	Cabestany
3. Maternal + primari	Càldegues (bressola, immersió)
4. Maternal Miró	Ceret
5. Maternal del Pont	Ceret
6. Maternal Louise Michel	Elna
7. Maternal	Font-romeu
8. Maternal Torcatis	Illa
9. Maternal + primari	Nils (bressola, immersió)
10. Maternal Joan Amade	Perpinyà
11. Maternal D'Alembert	Perpinyà
12. Maternal Condorcet	Perpinyà
13. Maternal + primari Arrels	Perpinyà (immersió, bilingüe diferentment distribuït)
14. Maternal Lamartine	Perpinyà
15. Maternal + primari St. Galdric	Perpinyà (bressola, immersió)
16. Maternal + primari El Vernet	Perpinyà (bressola, immersió)
17. Maternal Pasteur	Prada
18. Maternal Aragó	Prada
19. Maternal + primari	Prada (bressola, immersió)
20. Maternal + primari	Sant Esteve (bressola, immersió)
21. Maternal + primari	El Soler (bressola, immersió)
22. Maternal	El Soler
23. Maternal Maurette	Tuïr
24. Primari	Angostrina
25. Primari	Argelers
26. Primari Prévert	Cabestany
27. Primari Chagall	Ceret
28. Primari Picasso	Ceret
29. Primari Néo	Elna
30. Primari	Font-romeu
31. Primari Langevin	Illa

30. BAYLAC FERRER, Alà. *Societat, llengua i ensenyament del català a Catalunya Nord*. 2009. [Tesi doctoral defensada a la Universitat de Perpinyà Via Domitia]

32. Primari Pasteur	Illa
33. Primari Jean Petit	Prada
34. Primari Jean Clerc	Prada
35. Primari D'Alembert 1	Perpinyà
36. Primari D'Alembert 2	Perpinyà
37. Primari Pasteur	Perpinyà
38. Primari	El Pertús
39. Primari Pons	Ribesaltes
40. Primari	El Soler
41. Primari Jaurès	Tuïr
42. Col·legi Pau Casals	Cabestany
43. Col·legi Joan Amades	Ceret
44. Col·legi Paul Langevin	Elna
45. Col·legi	Font-romeu
46. Col·legi Pierre Fouché	Illa
47. Col·legi Jean Moulin	Perpinyà
48. Col·legi La Garrigola	Perpinyà
49. Col·legi Gustau Violet	Prada
50. Col·legi Comte Guifré	Perpinyà (immersió)
51. Col·legi	Ribesaltes
52. Col·legi La Bressola	El Soler (immersió)
53. Liceu Deodat de Severac	Ceret
54. Liceu Aristides Maillol	Perpinyà
55. Liceu Charles Renouvier	Prada

El mateix sistema francès va desenvolupant el bilingüisme a altres regions: el 10% de l'alumnat a Alsàcia, el 20% a Còrsega i el 35% al País Basc rep ensenyament en la llengua del territori. La reglamentació oficial és la Circular ministerial núm. 167 del 13 de setembre de 2001 que organitza l'esmentat ensenyament bilingüe. Un any més tard es crea el concurs CRPE Spécial de et en langue régionale.³¹ Es proposen llocs de treball per reclutar professors bilingües capacitats per impartir

31. CRPE: Concours de recrutement de professeur des écoles.

classe en català i en francès, cosa que aporta molta flexibilitat en la gestió interna del personal.³² Le Rectorat de l'Académie de Montpellier gestiona l'ensenyament bilingüe del català, ve a ser el mateix superior jeràrquic del qual depèn el sistema francès al Principat d'Andorra.³³

L'ensenyament bilingüe segueix un principi de paritat horària: el 50% en català i el 50% en francès a partir de la petita secció de maternal fins al CM2 per al primari. Cada escola s'organitza segons el projecte del centre; algunes imparteixen català al matí, d'altres a la tarda, amb un o dos professors amb la voluntat d'equilibrar la presència de les dues llengües. L'aprenentatge de l'escriptura i de la lectura comença en francès i paral·lelament en català. Res no canvia en els programes.³⁴ Als col·legis, la repartició horària de la filera bilingüe es presenta de la manera següent: tres hores de llengua catalana i almenys una disciplina en català. En general és la història i geografia, sabent que al *Brevet des Collèges*³⁵ poden passar aquesta assignatura en català. La continuïtat del bilingüisme és possible al liceu amb tres hores de llengua i almenys una disciplina en català, que també sol ser la història i geografia. Recordem que, com al *Brevet*, també se'ls permet passar aquesta matèria durant el *Baccalauréat* en català. El diploma s'acompanya d'un certificat d'estudis bilingüe. Es dona sovint el cas que el o la professora de matemàtiques, educació física, dibuix, música té la capacitat i les competències per impartir el curs en català.

Un argument favorable a les classes bilingües i que motiva cada cop més els pares a l'hora d'inscriure-hi la seva mainada, segons el report anual dels consellers pedagògics, és que l'alumnat bilingüe obté, en general, els resultats més bons en totes les disciplines, incloent-hi francès i matemàtiques.³⁶ A més de la confirmada obertura lingüística, «les sec-

32. «À partir de 2002, des professeurs des écoles appelés à enseigner dans des classes bilingues seront recrutés à l'issue d'un concours spécial dont les épreuves favoriseront la prise en compte des compétences acquises dans la langue au cours de leur scolarité.» Segons les *Modalités de mise en œuvre de l'enseignement bilingue à parité horaire*. Encartament BO núm. 33 de 13/09/2001.

33. En l'àmbit departamental és la DASEN (Direction Académique des Services de l'Éducation Nationale) l'encarregada del català i del seu ensenyament bilingüe, com a antiga Inspecció d'Acadèmia de Perpinyà.

34. Se segueixen estrictament els programes generals de maternal fins al BAC.

35. *Brevet des Collèges*: diploma de fi de primer cicle de l'ensenyament secundari.

36. La Circular núm. 2001-167 ja esmenta en l'apartat d'«Orientacions generals»

tions bilingues ont vocation à devenir bi-plurilingues, le bilinguisme n'étant qu'un cas particulier du plurilinguisme».³⁷ Aquestes avaluacions, no publicades pel Ministeri, coincideixen amb els resultats dels alsacians i dels bretons, que han arribat a les mateixes conclusions fent avaluacions. Segons la reglamentació, l'ensenyament bilingüe és absolutament voluntari, tant per part de l'escola com per part de l'alumnat. És possible, doncs, seguir un recorregut monolingüe o bilingüe.

La Inspecció acadèmica només actua si hi ha prou demanda per obrir una classe.³⁸ En el cas de la Guingueta, segons fonts de l'APLEC,³⁹ a principi del curs escolar 2011-2012, tan sols tres famílies estaven interessades en una classe bilingüe; avui arriben a 20. Aquesta xifra permet fer un balanç favorable per a l'obertura d'una classe bilingüe única (del CP al CM2) per a la reentrada 2012-2013. Recordem que l'any 1995, des del Servei d'Animació Pedagògica en Català del CDDP⁴⁰ dels Pirineus Orientals, es va adreçar una enquesta a 10.000 famílies nord-catalanes amb mainada inscrita a maternal. Sense cap campanya prèvia, el 37,7% es digué favorable al bilingüisme. A Andorra podem imaginar que un de cada dos pares hi seria favorable, tenint en compte que és un entorn menys hostil a la llengua que el de la Catalunya del Nord, on el català no apareix com a llengua oficial. Integrar el bilingüisme al sistema francès a Andorra no és cap projecte del qual caldria estudiar la factibilitat i els mitjans, és una realitat que funciona i creix efectivament des de fa vint anys. No seria gaire difícil i sí més que legítim que una Andorra que viu el dèficit de la seva llengua oficial, l'adoptés.

un dels aspectes positius d'aquest funcionament: «La parenté linguistique de certaines langues régionales avec des langues étrangères, comme les communautés linguistiques transfrontalières, est susceptible d'être exploitée et de donner lieu à une réflexion sur la langue de nature à faciliter l'apprentissage ultérieur d'autres langues vivantes.»

37. BONET, Luc. «Les sections bilingues français-langue régionale et le cadre européen: nouvelles perspectives didactiques». *Trema* (2007), núm. 28, pàg. 121.

38. «La demande de création du site bilingue, où figurent la liste des parents intéressés et l'avis de la commune, est ensuite transmise par la voie de l'inspecteur chargé de la circonscription à l'inspecteur d'académie, directeur des services départementaux de l'éducation nationale qui prend la décision en accord avec le recteur.» *Modalités de mise en œuvre de l'enseignement bilingue à parité horaire*. Circular núm. 2001, 167, del 5 de maig de 2001.

39. APLEC: Associació per a l'Ensenyament del Català.

40. CDDP: Centre Départemental de Documentation Pédagogique.

3. Perspectives

La implantació de classes bilingües en el sistema educatiu francès a Andorra *a priori* no plantejaria cap problema. L'ensenyament bilingüe francès-català ja existeix des de fa una vintena d'anys. Aquesta modalitat d'educació pública comporta, al si de l'*Éducation Nationale*, tots els elements necessaris per al seu funcionament ordinari: enquadrament reglamentari, responsables rectorals, ensenyants bilingües formats i reclutats, consellers pedagògics, inspectors específics. L'ensenyament bilingüe no representa cap cost addicional comparat amb el monolingüe. Fins i tot el llançament de les classes bilingües no provoca cap obligació ni molèstia per a les famílies, ja que les obertures es fan efectives sobre la base del voluntariat dels pares i mares d'alumnes.

Les hesitacions dels andorrans podrien radicar en els avantatges d'aquesta modalitat, especialment en el fet que la millora de la presència del català podria representar un perjudici per a l'aprenentatge d'altres llengües, o del mateix francès. Aquest argument és contradit per les avaluacions de l'ensenyament bilingüe, que dona uns resultats superiors a les classes monolingües, incloent-hi el domini del francès. Pel que fa a l'adquisició d'altres llengües, el marc reglamentari de l'ensenyament francès obliga a la introducció d'una tercera llengua al curs de l'educació primària. El bilingüisme francès-català no es fa pas, doncs, en detriment del castellà o de l'anglès.

El reforç del català, sempre acompanyat del francès, al si del sistema educatiu de l'*Éducation Nationale* s'inscriu, tant a la Catalunya del Nord veïna com al Principat d'Andorra, en la recerca i millora de l'eficiència de l'educació que proporcionem als nostres fills, pel seu interès propi i coincidint amb la millora de l'èxit escolar del país i una adequació millor del sistema educatiu plural andorrà a les necessitats noves de la societat del Principat. L'ensenyament bilingüe contribuiria a millorar el rendiment de la lluita contra el fracàs escolar al mateix temps que oferiria un instrument suplementari per a la integració de l'alumnat a la comunitat andorrana i per a la cohesió del país. Vindria a reforçar de fet la Formació andorrana, que respon a una necessitat i ha representat un progrés en l'oferta educativa del Principat.

El sistema educatiu francès a Andorra pot integrar l'ensenyament bilingüe francès-català sense grans modificacions, simplement obrint-se

a una evolució ja existent amb un model més eficient d'educació. En aquesta perspectiva, la plantilla del professorat de Formació andorrana és perfectament complementària d'aquesta evolució i proporcionaria suport a les classes bilingües, gràcies a la seva experiència i basant-se en el programa d'andorranització actual. Avui dia Andorra disposa de les eines polítiques i institucionals que poden propiciar aquesta evolució. Des del Govern i del Ministeri d'Educació es pot impulsar la dinàmica d'aquest canvi i fer valdre la legitimitat i els avantatges que representen les classes bilingües del sistema francès.

A part del sistema educatiu francès, es podria considerar una evolució semblant en el sistema espanyol. Recordem que el castellà és avui dia la llengua que fa competència al català pel que fa al seu ús social. Seria lògic que des de l'escola es posessin en plaça els instruments capaços de redreçar aquesta situació. Igual com en el sistema francès actual, l'ensenyament en català existeix a la Península. Tres de les seves comunitats autònomes ja integren el català en els seus sistemes educatius, en graus diferents: Catalunya funciona amb una immersió en català més completa, les Illes Balears amb immersió en català i més presència del castellà, el País Valencià amb bilingüisme català-espanyol. No és necessari, doncs, inventar res. La mateixa reflexió pot aplicar-se per millorar el règim lingüístic i l'eficiència pedagògica del sistema educatiu espanyol a Andorra.

Andorra ha evolucionat molt ràpidament els últims decennis. Ha sabut sempre adaptar-se a la modernització de la societat i a les seves necessitats. L'aposta per una educació més adaptada a la seva identitat i als menesters del segle XXI constitueix un repte apassionant però realista i a l'abast de les seves competències i possibilitats. Un repte capaç de garantir la pluralitat de l'oferta educativa tot adaptant-la a la personalitat del país.